

HAMDİ AÇAN

(1915-1989)

“Bir hastalıkla mücadele, kimi zaman bir ülkenin kaderini değiştirir.”

Prof. Dr. Şaban Hamdi Açan, 1915'te İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Trabzon'da tamamladı. 1940'ta İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Askerlik hizmetinin ardından 1943'te Hendek'te Sıtma Savaşı tabibi olarak göreve başladı.

1945'te Bolu ve Kocaeli Sıtma Savaş Bölge Başkanlığı'na atandı ve bu göreve getirilen en genç hekim oldu. Kocaeli'nde sıtmanın ağır kayıplara yol açtığı ve mevcut olanakların yetersiz kaldığı bir dönemde yürüttüğü çalışmalar sonucunda, bir yıl içinde sıtmaya bağlı ölümler belirgin biçimde azaldı ve hastalık kontrol altına alındı. Sağlık Bakanlığı, ülke genelinde yürütülecek sıtma savaşı programının hazırlanmasında Kocaeli'ndeki bu uygulamayı örnek aldı.

1950'de halk sağlığı alanında yüksek lisans eğitimi almak üzere Johns Hopkins Üniversitesi'ne gönderildi. Türkiye'ye dönüşünün ardından 1952'de başlatılan Türkiye BCG Kampanyası'nda önce başkan yardımcılığı, daha sonra başkanlık görevlerini üstlendi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Göğüs Hastalıkları uzmanlık eğitimini tamamladı.

Verem Savaşı Merkez Teşkilatı'nın 14 Haziran 1960'ta genel müdürlüğe dönüştürülmesiyle bu kurumun başına getirildi ve emekli olduğu 1980 yılına kadar yaklaşık yirmi yıl boyunca görevini sürdürdü.

Bu dönemde Türkiye, gezici aşı ekipleriyle sekiz kez tarandı ve aşılınması gereken nüfusun yüzde 90'ından fazlasına BCG aşısı uygulandı. Verem savaş dispanserlerinin sayısı 43'ten 250'ye yükseldi; 21 bölge tüberküloz laboratuvarı kuruldu ve 4.400 verem yatağı hizmete açıldı. Otuz sekiz gezici röntgen ekibi köy köy tarama yaparak hastaların erken tanınmasına katkı sağladı. Saptanan hastaların dispanserlerde düzenli olarak izlendiği ayaktan tedavi sistemi yaygınlaştırıldı. Böylece hastaların üretimden ve günlük yaşamlarından kopmadan tedavi edilebildiği, daha düşük maliyetli ve etkin bir verem savaş modeli oluşturuldu.

HAMDİ AÇAN

Bu yaklaşım sayesinde hastane yatağı gereksinimi de giderek azaldı; verem yatağı sayısı 10.400'den 5.400'e geriledi. İşlevi değişen verem hastaneleri Bursa, Eskişehir, Trabzon, Samsun, Sivas, Erzurum, Antalya ve Diyarbakır'da yeni kurulan tıp fakültelerine devredildi. Aynı dönemde 2.300 hekim, 4.600 sağlık memuru ve hemşire ile 500 laborant hizmet içi eğitim programlarından geçti.

Hamdi Açıan'ın görev yaptığı yıllarda Türkiye'de veremle mücadelede belirgin bir ilerleme sağlandı. Veremden ölüm hızı yüz binde 262'den yüz binde 9'a, aktif hasta prevalansı ise binde 28'den binde 1'e düştü.

Uluslararası alanda da verem savaşı çalışmalarında aktif rol üstlendi. 1968'de Uluslararası Verem Savaşı Birliği'nin Profilaksi Komisyonu'na asil üye, 1969'da Dünya Sağlık Örgütü Verem Savaşı Uzmanlar Komitesi'ne üye seçildi; her iki görevi de sonraki yıllarda birçok kez uzatıldı. 1975'te Kıbrıs'ta, 1976'da Libya'da yürütölen verem kontrol programları Türkiye BCG Kampanyası'nın katkısıyla gerçekleştirildi. 1978'de Uluslararası Verem Savaşı Birliği Orta Doğu Bölgesi şeref üyeliğine seçildi.

1980'de emekli oldu. 1981'de kurulan Danışma Meclisi'nde Kocaeli üyesi olarak görev aldı. 1983'te, halk sağlığı ve verem savaşı alanındaki uzun süreli hizmetleri nedeniyle TÜBİTAK Hizmet Ödülü'ne layık göröldü.

1984'te Türkiye Ulusal Verem Savaşı Derneği'nin genel başkanlığına seçildi. Dernek, onun başkanlığı döneminde federasyona dönüştü ve Hamdi Açıan, Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu'nun da genel başkanlığını yürüttü.

Bilimsel çalışmalarının yanı sıra halk sağlığı örgütlenmesine ve koruyucu sağlık hizmetlerine önemli katkılar sağladı. 10'u Türkçe, 12'si yabancı dilde olmak üzere toplam 22 bilimsel tebliğ yayımladı; ayrıca Dünya Sağlık Örgütü tarafından basılan iki kitaba imza attı.

Kırk dokuz yıllık meslek yaşamı boyunca yalnızca sıtma ve veremle değil, kolera, çiçek ve çocuk felciyle mücadele çalışmalarına da katkıda bulundu. 5 Mayıs 1989'da, Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı olarak görevini sürdürürken vefat etti.

Prof. Dr. Hamdi Açıan, Türkiye'de sıtma ve özellikle veremle mücadelenin kurumsallaşmasında, BCG aşılmasının ülke çapında yaygınlaştırılmasında ve modern verem kontrol sisteminin oluşturulmasında üstlendiği öncü rolle Türk halk sağlığı tarihinde kalıcı bir iz bıraktı.